

UKRYTE WARTOŚCI MAŁYCH MIAST POLSKI WSCHODNIEJ – BUDOWANIE TOŻSAMOŚCI POPRZEZ OTWARTE PRZESTRZENIE PUBLICZNE

HIDDEN VALUE OF SMALL TOWNS IN EASTERN POLAND – BUILDING IDENTITY THROUGH OPEN PUBLIC SPACES

Katarzyna Pałubska
dr inż. architekt krajobrazu

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
Zakład Architektury Krajobrazu

STRESZCZENIE

Przekształcenia przestrzeni publicznych małych miast w Polsce Wschodniej, zwłaszcza placów i skwerów miejskich, pokazują niepokojącą tendencję do unifikacji i powielania rozwiązań, które poprawne w swym uniwersalizmie, prowadzą do zatracania indywidualnych cech wartości kulturowych i regionalizmu. Poszukiwanie zapomnianych walorów, odkrywanie tradycji i ukrytych znaczeń wybranych małych miast stało się wyzwaniem dla nowoczesnego kształtowania otwartych przestrzeni integracji społecznej, pełniących rolę katalizatora zapomnianych znaczeń.

Słowa kluczowe: *genius loci*, Polska Wschodnia, rewitalizacja, unifikacja placów miejskich.

ABSTRACT

The transformation of public spaces in small towns of Eastern Poland show a disturbing trend of unification and duplication solutions that correct in his universalism leads to forgetfulness individual characteristics of cultural values. Finding the forgotten values, discovering traditions and hidden meanings of selected small towns, has become a challenge for the modern development of open spaces for social inclusion.

Key words: Eastern Poland, *genius loci*, revitalization, unification of city squares.

1. WPROWADZENIE. KULTURA MASOWA KSZTAŁTOWANIA KRAJOBRAZU MIAST

Współczesne miasta, pomimo różnic powinny być postrzegane jako struktura społeczno-przestrzenna, której jednym z głównych założeń jest realizacja ludzkich potrzeb ważnych zarówno dla społeczeństwa, jak i jednostki. W obecnej erze cyfryzacji ważną częścią struktury miasta, mającą dodatni wpływ na rozwój społeczeństwa, są przestrzenie publiczne [19], obszary o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości życia i miejscem fizycznych spotkań ludności. Powinny przyciągać do siebie różnorodne grupy społeczne, różniące się pomiędzy sobą zarówno pod względem wieku, pochodzenia, jak i statusu społecznego. Ważną rolą, jaką mają do spełnienia, jest budowanie tożsamości miasta oraz tolerancji [2].

Z przeprowadzonych badań wynika, że prawie wszystkie miasta Polski Wschodniej mają świadomość konieczności przeprowadzenia rewitalizacji obszarów miejskich przestrzeni publicznych z wykorzystaniem zasobów zabytkowych [14, s. 4]. Tymczasem dominujący w projektowaniu tendencję do ujednociania i globalizacji przestrzeni, stwarzania pozorów wizualnej jednorodności, czyni przestrzeń bezpieczną, estetycznie poprawną, ale pozbawioną emocji, wrażeń i kontrastów [9, s. 6–7]. Przez lata ludność Polski Wschodniej miała poczucie odsunięcia od najnowszych trendów w architekturze, które kojarzyły się z komfortem i dobrobytem. Dlatego małe miasta wcale nie chcą być swojskie, pragną być nowoczesne. Kompleksy mają bezpośrednie przełożenie na brak dostrzegania atutów najważniejszych – wyjątkowych walorów przyrodniczo-kulturowych. Lokalne społeczności umiędzynarodawiają się poszukując ogólnosięwiatowych symboli przynależności do wielkiej globalnej kultury, która dyktuje własny system uniwersalnych wartości. Jego konsekwencją jest wykluczanie wszystkiego co obce dla wzorców standardowych „kultury masowej” [1].

Genezą tego zjawiska są klony symboli powielane zarówno przez miasta historyczne, jak i miasta, które tożsamość utraciły lub ją dopiero budują. W każdym regionie Polski, nie tylko wschodniej można znaleźć pomnik papieża i ławkę z postacią ważną dla miasta. Naśladując Łódź, postawiono pomniki Bolesława Prusa w Nałęczowie (ryc. 1), Szwejka w Przemyślu (ryc. 2) i Sanoku, Józefa Kraszewskiego w Białej Podlaskiej.

Ryc. 1. Ławka Bolesława Prusa w Nałęczowie. Źródło: il. K. Pałubska

Fig. 1. Bench of Boleslaw Prus in Naleczow. Source: il. K. Palubska

Ryc. 2. Ławka Szwejka w Przemyślu. Źródło: il. K. Pałubska

Fig. 2. Bench of Szwejk in Przemysl. Source: il. K. Palubska

Rynek Solny w Zamościu, pomimo wysokiej jakości użytych materiałów i estetycznego wykonania, nie nawiązuje żadnym elementem przestrzeni do dawnego placu targowego z wagą miejską, studnią i jatkami – symbolikę zastąpiono uniwersalizmem (ryc. 3).

Ryc. 3. Rynek Solny w Zamościu po rewitalizacji w 2010 r.. Źródło: il. K. Pałubska

Fig. 3. Salt Market in Zamosc after the renovation in 2010. Source: il. K. Pałubska

Poparcie dla rozwiązań uniwersalnych powoduje, że każdy plac miejski zaczyna wyglądać tak samo, każdy skwer i plac zabaw projektowane są według identycznych wzorców, standardów – dzięki czemu przez analogizm uzyskują łatwą akceptację społeczną. Przyglądając się inwestycjom poczynionym w ciągu ostatnich 10 lat, trudno nie zauważyć kosmopolitycznej tendencji do uciekania od regionalizmu i tradycji. Miasta kopiuja rozwiązania, które zyskały przychylność mieszkańców i środowisk opiniotwórczych w innych regionach. Przykładami bliźniaczych kopii są rozwiązania rynku miejskiego Chełma i Międzyrzecza Podlaskiego (ryc. 4, 5). Sukcesem tych realizacji jest niewątpliwie wykorzystanie wysokiej jakości materiałów i nawiązania do charakteru przestrzeni historycznej, co z pewnością podnosi jakość przestrzeni.

Ryc. 4. Wzór nawierzchni na Rynku w Chełmie. Źródło: il. K. Pałubska

Fig. 4. Market surface pattern in Chelm. Source: il. K. Pałubska

Ryc. 5. Wzór nawierzchni na Rynku w Międzyrzeczu Podlaskim. Źródło: il. A. Gromadzki

Fig. 5. Market surface pattern in Miedzyrzec Podlaski. Source: il. A. Gromadzki

2. TOŻSAMOŚĆ KRAJOBRAZU MIAST HISTORYCZNYCH

Ludzie potrzebują miejsc bezpiecznych, innowacyjnych, czytelnych kompozycyjnie, ale przede wszystkim posiadających własny, indywidualny charakter [13, s. 64]. Dlatego w miastach historycznych coraz częściej zwraca się uwagę na pojęcie tożsamości, zarówno całego miasta, jak i jego części składowych. *Karta Lipska* [5] na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich zaleca wykorzystanie na większą skalę zintegrowa-

nego podejścia do polityki rozwoju miejskiego przez tworzenie i zapewnianie przestrzeni publicznych wysokiej jakości. Ważną ogólnospołeczną rolę w sferze kultury, a także przyrody, nadając krajobrazowi. Jest on podstawowym składnikiem dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, umacniającym tożsamość jednostek i społeczności lokalnych [21].

Pojęcie *genius loci* staje się nieodzowne, kiedy mówimy o przestrzeniach publicznych. Pojęcie pierwotnie oznaczające ducha lub demona mającego za zadanie opiekę nad danym miejscem, dzisiaj jest bardzo szeroko rozumiane. Jedną z definicji podaje B. Gutowski, który uważa [...] *genius loci za niepowtarzalne zjawisko, wobec którego niemożliwe jest zbudowanie stałej ontologii, realizuje się bowiem przez zapisaną w nim chwilość. Genius loci wymusza na nas identyfikację z zewnętrznymi kontekstami. To one kształtują naszą podmiotową tożsamość* [3, s. 35]. Uogólniając, można uznać, że miejsce posiadające *genius loci* jest przestrzenią charakteryzującą się wysoką indywidualnością, dlatego należy pamiętać, że pojęcie to nie jest obiektywne i zależy w dużej mierze od wrażliwości jednostki. Przekazującą poza wartościami estetycznymi idee, symbole i wartości. Ważne jest intuicyjne odczuwanie wyjątkowości danego miejsca. Znalezienie lub stworzenie indywidualnego ducha miejsca jest ważnym elementem w projektowaniu współczesnych przestrzeni publicznych.

Według Z. Myczkowskiego [10, s. 57–59] pojęcie tożsamość miejsca można uznać za zależność zachodzącą pomiędzy kulturą i tradycją miejsca a jego formą. Specyficzne ukształtowanie tych zależności określa cechy krajobrazu danego miejsca. Tak więc krajobraz jest wyrazem tożsamości miejsca. Przez pojęcie „dawnej tożsamości miejsca należy więc rozumieć zespół czynników wyrażających w krajobrazie całokształt ciągłości tradycji, kultury i kanonu miejsca w ich historycznym nawarstwieniu. Swojskość architektury miasta to cechy które sprawiają, że między mieszkańcami a miastem nawiązują się związki przywiązania i przynależności. Między człowiekiem a jego miejscem życia wytwarza się szczególnie związek emocjonalny dający poczucie bycia u siebie – poczucie swojskości. Zwykle miejsce życia danej wspólnoty ludzkiej nosi więc cechy specyficzne, określające przynależność i odrębność terytorialną [12, s. 4, 8]. Obecnie potoczny wydzźwięk etnograficznej „swojskości” budzi niestety ksenofobiczne wrażenie zacofania mieszkańców. Tendencja do odcinania się od tradycji ma swoje zakorzenienie w próbie ucieczki przed tradycyjnym wyobrażeniem bloku wschodniego, czy Polski B i specyficzną mentalnością cechującą ludność zamieszkującą regiony wschodnie, Natomiast określenie jest wynikiem raczej zapóźnienia infrastrukturalnego niż cywilizacyjnego [18, s. 52].

Warto jednak projektując konkretną przestrzeń w mieście uzmysłowić sobie charakter tego miejsca. Tradycja to przekazywanie z pokolenia na pokolenie treści kulturowych. Wyniszczanie zbiorowisk ludzkich Polski Wschodniej prowadziło do zamierania ich tradycji. Nowe zbiorowości, wkraczając w zastaną tradycję, ignorowały ją, a nawet nienawidziły lub przekształcały, rozbudowując o własne tradycje przestrzenne. Budowanie „nowej tradycji” [12, s. 14–16] jest więc zjawiskiem bardzo częstym na burzliwych terenach Polski Wschodniej, gdzie najpierw powstania Chmielnickiego, a potem potop szwedzki doprowadziły wyludnienia i zniszczenia przed wszystkim małych miejscowości. Bieda i przerzucenie kosztów odbudowy na mieszczan powodowała również masą przeprowadzkę całych rodzin, które nie chciały płacić wysokich podatków i kontrybucji. Spowodowało to sprowadzenie przez właścicieli wymarłych miast nowej grupy mieszkańców żydowskich, która od XVII w. przejęła większość zabudowy rynkowej i przyrynkowej, dla przykładu Kazimierz Dolny nad Wisłą kilkadziesiąt lat po odbudowie stał pusty w okresie połowie XVII i na początku XVIII w. [15, s. 46–49].

W procesie rewitalizacji najważniejszą rolę odgrywa autentyczność miejsca i wydarzeń, które tworzyły historię danego miejsca. Mieszanie form i stylów, modyfikowanie funkcji budynków oraz nowoczesne akcenty odświeżają przestrzeń i są normalnym zjawiskiem nawarstwiania się kolejnych epok. Problemem staje się odcinanie mieszkańców od nawarstwień na rzecz wprowadzania nowych wzorów. Odnowa doprowadza do powstania marki – *'brandu'*, obszaru konsumencko atrakcyjnego, ale pozbawionego

tożsamości lokalnej i związku z jej społecznością [9, s. 8]. Atrakcyjna architektonicznie zabudowa nie rekompensuje straty szansy na wzbogacenie oferty kulturowej dostępnej w ramach publicznej przestrzeni. Osłabienie roli przestrzeni publicznej i zjawisko „znikających placów” to słabość ducha tych miejsc.

Niezrozumiała wydaje się tożsamość pomnika papieża (obecnie już symbolu kultury masowej Polski) na głównym placu modernistycznego osiedla „Dyrekcja” w Chełmie (ryc. 6.), zaprojektowanego w 1926 r. przez wybitnych polskich architektów, Adama Kuncewicza i Adama Paprockiego. Całość osiedla miała nawiązywać do tradycji staropolskich dworców, umacniając niejako jedność kulturową państwa oraz podkreślić polskość na Kresach Wschodnich. Założenie wpisane do rejestru zabytków, uważane jest za drugą po Gdyni największą inwestycję mieszkaniową okresu 20-lecia międzywojennego, nawiązującą do idei miasta-ogrodu E. Howarda. Pomimo niezrealizowania drugiego etapu prac osiedle miało tworzyć schematyczny wizerunek orła. Niezwykły układ urbanistyczny osiedla jest nadal czytelny, choć mało wyeksponowany w kreowaniu wizerunku miasta [7].

Miejscowość Piaski – mimo posiadania historycznie dwóch rynków – obecnie, po rewitalizacji z funduszy europejskich, nie ma żadnego. Stary plac miejski, częściowo zabudowany, zamieniono na skwer z wielką toaletą publiczną i fontanną z granitowych kul (ryc. 7), a Nowy Rynek z XIX w. zamieniono w park miejski poprzecinany „żółtymi pasiakami” z betonowej kostki (ryc. 8), pomimo, że obowiązujący dla województwa lubelskiego program rewitalizacji uznał wyjątkową wartość kulturową Piask, wyrażoną w typowej zabudowie z miejscowego kamienia wapiennego – opoki z detalami narożników wykończonych cegłą [14, s. 16].

Warto zaznaczyć, że w Polsce Wschodniej wytworzył się specyficzny typ pogranicza bez wyraźnych linii demarkacyjnych między lokalnymi społecznościami, ze swoistym stosunkiem do władzy i własnej państwowości. Wynikało to chociażby ze zmiennej przynależności politycznej tylko w okresie stulecia do Imperium Rosyjskiego, Monarchii Austro-Węgierskiej, Rzeczypospolitej Polskiej, Rzeszy Niemieckiej, Związku Radzieckiego, PRL, Ukrainy, Litwy i Białorusi (w przypadku trzech ostatnich państw mowa oczywiście o utracie przez Polskę ziem wschodnich) [18, s. 54].

3. REGIONALIZM POLSKI WSCHODNIEJ NA TLE WSPÓLNOTY EUROPEJSKIEJ

Polska Wschodnia to obecnie obszar z jednej strony jednolity narodowo, ale lokalnie będący mozaiką różnych kultur, przy czym co istotne, różnice między różnymi regionami Polski Wschodniej bywają większe niż w pozostałych częściach Polski. Wynika to z odmiennych losów ludności zamieszkującej wschodnią Polskę, która na poziomie ponadlokalnym nie wykształciła wspólnej tożsamości i identyfikacji [18, s. 51]. Chociażby region Lubelszczyzny posiada niepowtarzalną, ukształtowaną na przestrzeni dziejów specyfikę kulturową, ściśle związaną z historią Polski i polszości, pozostając od stuleci na styku kultury Zachodu i Wschodu, łącząc tradycje katolickie, prawosławne, judaistyczne, także znacznie bardziej orientalne - greckie, ormiańskie, tatarskie [14, s. 41]. O różnorodności dziedzictwa kulturowego świadczy zakwalifikowanie Lublina do programu „Międzykulturowe miasta”, którego organizatorem jest Rada Europy i Komisja Europejska, będąc jedynym reprezentantem Polski. Celem programu jest m.in. promocja różnorodności kulturowej, wspieranie miast w rozwoju międzykulturowych strategii i działań, które pomogą im poradzić sobie z różnorodnością, pomoc w kształtowaniu ogólnej wizji polityki publicznej w tej sferze życia miasta [14, s. 41].

Przystąpienie Polski do Wspólnoty Europejskiej uwydatniło problem zróżnicowania regionalnego, a transformacja ustrojowa dotknęła szczególnie słabe ekonomicznie obszary Polski Wschodniej. Stąd też polityka Unii Europejskiej stworzyła szczególny instrument wsparcia procesów rozwojowych, tj. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej na lata 2007-2013, obejmujący województwa: warmińsko - mazurskie, podlaskie, lubelskie,

świętokrzyskie oraz podkarpackie. Intencją Programu było zahamowanie tendencji stagnacyjnych, decydujących o marginalizacji i peryferyjności województw Polski Wschodniej oraz pobudzenie ich wzrostu gospodarczego. Z tego właśnie programu zrewitalizowano większość przestrzeni publicznych miast Polski Wschodniej, których lokalizację pokazano na ryc. 11.

Ryc. 6. Pomnik papieża na głównym placu Osiedla „Dyrekcja” w Chełmie, będącego symbolem polskiego modernizmu na wschodzie. Źródło: il. K.Pałubska
Fig. 6. Statue of Pope's main square estates "Dyrekcja" in Chełm, a symbol of Polish modernism in the east. Source: il. K.Pałubska

Ryc. 7. Piaski – zrewitalizowany skwer miejski – pozostałość po najstarszej części miasteczka: średniowiecznym rynku i getcie żydowskim. Źródło: il. K.Pałubska

Fig. 8. Piaski - revitalized town square - the remains of the oldest part of town: the medieval market and the Jewish Ghetto. Source: il. K.Pałubska

Ryc. 8. Piaski – Park miejski, ówczesny Nowy Rynek z XIX wieku po rewitalizacji z funduszy unijnych. Źródło: il. K.Pałubska

Fig. 8. Piaski – main park of the city, then New Market of the nineteenth century to the revitalization of EU funds. Source: il. K.Pałubska

Decentralizacja władzy i odpowiedzialności za przestrzeń publiczną po roku 1989, spowodowała przeniesienie odpowiedzialności za kształtowanie przestrzeni na inwestorów prywatnych lub władze lokalne. Demokratyzacja i gospodarka wolnorynkowa [12, s. 12] zawładnęły przestrzenią w sposób wolny i nieuporządkowany. Niedojrzałość nowej sytuacji była przejawem wielu nieodwracalnych zniszczeń. Małe miasta nie posiadając zbyt dużego budżetu i potężnych inwestorów często uchroniły się przed grabieżną rozbudową lat 90. XX w. Dopiero fundusze unijne po wstąpieniu do Unii Europejskiej pozwoliły rozpocząć planowanie i rozwój inwestycyjny na szeroką skalę. Z dużym wyczuciem i szacunkiem dla lokalnej tożsamości zrewitalizowano stare miasto Kazimierza Dolnego (ryc. 9.) lub Zamościa. Niestety dzięki nim zmodernizowano również nieistniejące już dwa rynki w Piaskach. Podobnym do Piask przykładem miasteczka wymykającego się zupeł-

nie historycznym i nowoczesnym kanonom estetyki stał się Rejowiec Fabryczny, z nowym placem, pełniącym funkcje rynkowe (ryc. 10.) oraz „Starą Kotłownią” będącą centrum kulturowo-sportowym miejscowości. Stosunkowo młode miasto (prawa miejskie otrzymało w 1960 roku), będące na przełomie XIX i XX wieku osiedlem robotniczym dla pracowników Nadwiślańskiej Kolei Żelaznej i potężnej cementowni, swoją tożsamość budowało już w XVI wieku jako folwark Mikołaja Reja – ojca polskiej literatury i kultury [8, ss. 11-22].

Ryc. 9. Rynek w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą, po rewitalizacji z funduszy unijnych. Źródło: il. K.Pałubska
Fig. 9. Market Square in Kazimierz Dolny, the revitalization of EU funds. Source: il. K.Pałubska

Ryc. 10. Rynek w Rejowcu Fabrycznym, po rewitalizacji z funduszy unijnych. Źródło: il. K.Pałubska
Fig. 10. Market Square in Rejowiec Fabryczny, the revitalization of EU funds. Source: il. K.Pałubska

Dewastacja i niezrozumienie wyjątkowej wartości kulturowej Rejowca Fabrycznego ma swoją genezę w zjawisku nie będącym problemem tego artykułu, ale wynikającym z powszechnej procedury wyłaniania firm wykonujących rewitalizacje w ramach przetargu, gdzie jedynym kryterium jest cena.

4. WIELOETNICZNOŚĆ, WIELOWYZNANIOWOŚĆ I WIELOKULTUROWOŚĆ POLSKI WSCHODNIEJ - WARTOŚCI UKRYTE CZY UTRACONE?

Pogranicze wschodnie obejmuje obecnie województwa podlaskie, lubelskie i podkarpackie, zajmując łącznie 20% powierzchni Polski, które przed II wojną światową zamieszkałe były przez Polaków, Żydów, Litwinów, Białorusinów, Ukraińców, Tatarów i Rusinów. Obecnie mniejszości etniczne i wyznaniowe są tu nieliczne, ale przed II wojną światową stanowiły bardzo istotny element krajobrazu kulturowego Polski. Struktura etniczna zmieniła się najintensywniej pod wpływem wydarzeń po 1939 roku: hitlerowska eksterminacja, przesiedlenia i wysiedlenia ludności na skutek układu jałtańskiego i poczdamskiego, a potem polityka władz PRL i Sowietów nastawiona na unifikację etniczną i kulturową. W przeciągu kilkudziesięciu lat bogata tradycja łacińsko-bizantyjsko-żydowska pogranicza wschodniego stała się jedną z najuboższych w kraju, np. według danych Spisu Powszechnego w województwie lubelskim ludność niepolaska stanowi 0,1% ogółu mieszkańców [18, ss. 59-60].

Na zawieruchę państwowości nakłada się historia relacji wyznaniowych, które w Polsce odgrywają szczególną rolę. Religia budowała bowiem więzi społeczne Polaków popierając procesy narodotwórcze, a potem była symbolem walki w komunizmem. Katolicyzm nadal uważany jest jako filar tożsamości narodowej, a pogranicze wschodnie stało się granicą styku religii rzymskokatolickiej i grekokatolickiej, gdzie religia prawosławna kojarzyła się z narzędziem rusyfikacji i wyznaniem najeźdźców. Kres działalności obrządku grekokatolickiego w Polsce położono w 1947 roku (Akcja „Wisła”) i umożliwiono reaktywację dopiero po 1989 roku, dla przykładu liczba wiernych wyznania prawosławnego po II wojnie światowej spadła z 4 mln do ok. 350 tys. osób [18, ss.57-58]. Odebrane majątki

cerkiewne obecnie wracając do prawowitych właścicieli stają się nadal zarzewiem konfliktu w wielu miastach polskich.

Jedną z cech charakterystycznych Polski Wschodniej były również skupiska ludności żydowskiej, która stała się integralnym składnikiem środowiska kulturowego Podlasia, Lubelszczyzny i Podkarpacia. Żydzi stanowili z reguły między 20-60% mieszkańców miast, choć w niektórych miejscach, jak na przykład Włodawa, Lesko czy Dukla, ponad 70%. Współistnienie Polaków i Żydów w tych niezbyt rozległych przestrzeniach charakteryzowało się z jednej strony próbami określenia krajobrazu przez zbiorowość dominującą: Polaków katolików, z drugiej zaś, dążeniem społeczności żydowskich do stworzenia w owym krajobrazie przestrzeni ich własnej tożsamości. Rezultatem tych procesów było m.in. zjawisko współistnienia w jednej i tej samej przestrzeni fizycznej dwóch zupełnie odmiennych „geografii i symboli”: żydowskiej i polskiej [4, s. 90]. W kulturze żydowskiej tożsamość, to abstrakcyjno-symboliczna przestrzeń pamięci, natomiast tożsamość polska, wyrażała się w „umiejscowieniu” czy „uprzestrzennieniu” wspomnień. I choć te dwie zbiorowości zamieszkiwały to samo terytorium, to postrzegały go inaczej. Sytuacja taka prowadzi do konfliktów o przestrzeń, w której obie grupy starają się symbolicznie i fizycznie zaznaczyć swoją obecność. Przy czym grupa dominująca stara się kontrolować i monopolizować środki ekspresji symbolicznej, wzmacniając poczucie własności danego terytorium. Katolicyzm będący naszą religią narodową wykształcił chociażby obowiązkowy symbol masowego oznaczania przestrzeni publicznych placów i skwerów pomnikami papieża, mimo wyraźnej prośby Jana Pawła II, aby nie stawiać mu postumentów.

Potrzeba symbolicznej dominacji katolików spowodowała, że krajobraz staje się polem bitwy: miejscem, w którym grupy walczą o jak najlepszą reprezentację własnych tożsamości, starając się, w miarę posiadanych środków, tak ukształtować krajobraz i wyposażyć go w takie znaczenia, by jak najlepiej korespondował z wizją tożsamości posiadaną w danym momencie przez grupę [4, s. 91]. Dominująca kubatura kościoła w Piaskach, wśród niskiej zabudowy miasteczka na terenie dawnej dzielnicy żydowskiej daje jednoznaczne świadectwo dominacji katolicyzmu na judaizmem, niegdyś miasta w 80% należącego do kultury żydowskiej. Obecnie mimo przeprowadzonych rewitalizacji obydwóch rynków Piask, nie dowiadujemy się niczego o tożsamości judaistycznej tego miasta – przestrzeń została odnowiona, ale z pewnością nie zrewitalizowana. Kulturowo nadal pozostaje martwa, mimo barwnej historii tego niewielkiego miasteczka targowego [17, s. 985]. W Chełmie będącego symbolem kultury judaistycznej dla Żydów, również ciężko odnaleźć informację o korzeniach żydowskich krajobrazie miasta, choć przesiedlono tu większość ludności żydowskiej z Polski Zachodniej na pocz. II wojny światowej [4, s. 90].

Gminy-dzielnice żydowskie, potem getta żydowskie charakterystyczne dla większości miasteczek wschodnich zniknęły przestrzennie razem z eksterminacją Żydów podczas II wojny światowej (tzw. „krwawe dożynki” – akcja całkowitej zagłady żydów przez Hitlerowców w 1943 roku). Wyniszczanie zbiorowisk żydowskich doprowadziło do zamierania ich tradycji, natomiast przesiedlane na ich miejsce nowe zbiorowości ignorowały zastaną tradycję, a nawet ją nienawidziły. W Międzyrzecu Podlaskim postawiony na zrewitalizowanym rynku w 2006 roku pomnik ku czci zamordowanych żydów międzyrzeckich „Modlitwa” był pilnowany przez policję, do czasu oficjalnego odsłonięcia, ponieważ władze lokalne obawiały się profanacji lub dewastacji rzeźby.

Wraz z eksterminacją ludności okupanci niszczyli wszelkie obiekty kultury materialnej Żydów: bożnice i kamienice były palone i wyburzane, nagrobki służyły do celów budowlanych. W Kazimierzu Dolnym bożnicę przerobiono na kino, którą dopiero w 2003 roku oddano gminie żydowskiej. W wielu miastach zrównano z ziemią całe dzielnice, m.in. w Międzyrzecu Podlaskim, oraz dzielnice Podzamcze i Wieniawa w Lublinie. Próby otwarcia tradycji żydowskiej nadal wydają się niezwykle trudne i spotykają duży opór lokalnych społeczności, które boją się przede wszystkim utraty majątków na rzecz odtwarzanych gmin żydowskich.

Po drugiej wojnie światowej mniejszości brutalnie spacyfikowano, karząc za publiczne identyfikowanie się z kulturą ojców, a w latach 70. XX wieku Komitet Centralny ogłosił oficjalnie, że w Polsce jest tylko jeden naród polski. Dopiero po 1989 roku ożywiono tradycje mniejszości narodowej, a w 2005 roku wprowadzono ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym [20], dla podtrzymywania poczucia tożsamości etnicznej mniejszości narodowych [11, s. 37]. Dzięki nowym przepisom możliwe było wprowadzanie w miastach wielokulturowych (gdzie min. 20% mieszkańców stanowią inne narodowości niż polska) podwójnego nazewnictwa ulic i placów. Z badań wynika jednak, że tylko kilka miejscowości zdecydowało się na dwujęzyczne nazwy, ponieważ lokalne mniejszości nie odczuwały potrzeby wprowadzania zmian [18, ss. 51-76].

Obecnie tożsamość regionalną traktuje się zupełnie inaczej, dając mieszkańcom możliwość bycia jednocześnie Żydem-Polakiem, Ukraińcem-Polakiem [18, s. 83]. Idea społeczeństwa otwartego wydaje się jednak bardzo trudna do realizacji, ponieważ na większości terenów Polski Wschodniej tradycję regionalną traktuje się już jako przeżytek, wsteczność, kulturę niższą – skazaną na wymarcie, którą można w skansenach pokazywać jako atrakcję turystyczną, ale nie traktować jako kulturę współczesną [11, ss. 37, 63]. Powszechny jest brak identyfikacji z jakąkolwiek grupą etniczną skutkujący marginalizacją kultury i tożsamości lokalnej Polski Wschodniej [11, s. 84].

Ryc. 11. Rozmieszczenie omawianych miast Polski Wschodniej na mapie Polski. Źródło: il. K.Kołb-Sielecka

Fig. 11. Location of discussed cities of Eastern Poland on the map of Poland. Source: il. K.Kołb-Sielecka

5. PODSUMOWANIE. SZUKANIE NOWOCZESNYCH ROZWIĄZAŃ – BUDOWANIE NOWEJ SWOJSKOŚCI

Zmiany polityczne w Polsce po 1989 roku zrewidowały poglądy Państwa na mniejszości narodowe, których bogactwo czasów minionych przestano traktować jako ciekawostkę etnograficzną. Zapewnienie mniejszościom narodowym należnych im praw w duchu tolerancji i dialogu międzykulturowego stało się jednym z zadań nowego Państwa – członka Unii Europejskiej [16, s. 72].

Rozpoznanie problemów tożsamości przestrzeni miejskiej przeprowadzone na przykładach placów, które wybrano pod kątem wyrazistości cech historycznych i nadawanych współcześnie, dały świadectwo obecności lub utraty ducha miejsca stojącego na straży właściwych proporcji pomiędzy tym, co materialne, a tym, co zapewnia odczytanie głębszych treści, skojarzeń, zgodności z cenionymi wartościami.

Zauważono, że lokalne społeczności w swoim rozwoju kulturowym poszukają obecnie form bezpiecznych, zunifikowanych. Cecha ta towarzyszy rewitalizacji centrów miast, gdzie zanika lokalna tożsamość. Dawni mieszkańcy wypierani są poza granice rozwojowe, są wykluczani jako jednostki niedopasowane do „społeczeństwa kreatywnego” dążą-

cego do rozwoju i rozmachu w działaniu. Zjawisko to prowadzi do standaryzacji przestrzeni publicznych, która szukając oryginalności zatracza wyjątkowość. Choć urbanistycznie powtarzalności dają znamiona ładu przestrzennego, to w kulturze masowej staje się makietą zatracając walor najsilniejszy jakim jest lokalny koloryt, klimat – *genius loci*. Paradoksalnie więc większości przedstawionych działań rewitalizacyjnych doprowadziła do zacierania tożsamości regionalnej poprzez modernizację i unifikację rozwiązań.

Braku pomysłów na oryginalność rozwiązań przeczą powstające prace studenckie (ryc. 12.,13.), które nie mają szans na przebicie się w wyobrażeniach lokalnych władz, ponieważ samorządy wolą inwestować niepewne unijne pieniądze w sprawdzone rozwiązania, niż niekonwencjonalne [6]. Ileż razy można usłyszeć, że skoro wybrane rozwiązanie uniwersalne sprawdziło się w poprzednich 5 miastach, to sprawdzi się znowu. Oryginalne rozwiązania, wysoka jakość materiałów zwielokrotniają również koszty inwestycji. Często problemem nie jest jednak brak środków, ale skromne potrzeby mieszkańców. Społeczności małych miast nie oczekują efektu zaskoczenia, oczekują prostych chodników, działających latarni, kilku czystych ławek i huśtawek dla dzieci. Po latach zaniedbań taki efekt i tak robi na nich spektakularne wrażenie. Nie rozumieją jeszcze, że mogą oczekiwać więcej, dojrzewając w gustach estetycznych akceptują wszystko co nowe i czyste.

Rodzi się więc pytanie, na ile w przyszłości publiczne przestrzenie otwarte placów i skwerów miejskich będą kreować poczucie tożsamości lokalnej, a na ile własny wizerunek, jako nową markę.

Ryc. 12. Wspieranie lokalnego symbolu miasta - projekt nowych straganów dla kwiatciarek na ul. Krakowskie Przedmieście w Lublinie. Źródło: il. R. Kielak

Fig. 12. Supporting local symbol of the city - a project of new stalls for florists at Krakowskie Przedmieście street in Lublin. Source: il. R. Kielak

Ryc. 13. Budowanie tożsamości miast przemysłowych – projekt ławki i pasa bezpieczeństwa w nawierzchni wykonany z szyn i podkładów kolejowych. Źródło: il. Ł. Bylinka

Fig. 13. Building a urban identity - a project benches and seat belt surface made of rails and sleepers. Source: il. L. Bylinka

HIDDEN VALUE OF SMALL TOWNS IN EASTERN POLAND – BUILDING IDENTITY THROUGH OPEN PUBLIC SPACES

1. INTRODUCTION. MASS CULTURE DEVELOPMENT OF URBAN LANDSCAPE

Modern cities despite differences should be seen as a socio-spatial structure, where one of the main objectives is the realization of human needs important for both society and the individual. In the current era of digitization important part of the fabric of the city having a positive impact on the development of society are public spaces [19], areas

of particular importance to meet the needs of residents, quality of life and physical meeting place for people. Should attract to each other a variety of social groups, differing from each other in terms of age, origin and social status. The important role they have to fulfill is to build the city's identity and tolerance [2].

Research has shown that almost all cities of Eastern Poland are aware the need for revitalization of urban public spaces with the use of historic resources [14, p.4]. Meanwhile, the dominant trend in the design of unification and globalization of space, creating the appearance of visual homogeneity, making the space safe, aesthetically correct, but devoid of emotions, sensations and contrasts [9, pp.6-7]. Over the years, the population of Eastern Poland had a sense of alienation from the latest trends in architecture, which were associated with comfort and prosperity. Therefore, small towns do not want to be familiar, they want to be modern. Complexes have a direct impact on the lack of recognition of the key strengths - exceptional natural and cultural values. Local communities have become international symbols of global searching of belonging to the great global culture that dictates its own system of universal values. Its consequence is the exclusion of everything foreign to the practice standard 'mass culture' [1].

The genesis of this phenomenon are clones of symbols reproduced by both the historical center and the city that lost their identity or just build it. In every region of Poland, not only to the east you can find a statue of the pope and the bench of an important figure for the city. Imitating the boat of Boleslaw Prus erected in Naleczow (Fig. 1), Schweik in the industry (Fig. 2) and Sanok, Jozef Kraszewski in Biala Podlaska.

Salt Market in Zamosc, despite the high quality of the materials and aesthetic performance does not establish any element of the space to the old market square with the weight of urban, well and ceptions - the symbolism was replaced universalism (Fig. 3).

Support for a universal cause that every town square is starting to look the same, each square and playground are designed according to identical standards, standards - so that by analogizm gain easy acceptance of society. Looking at the investments were made in the last ten years, it is difficult not to notice the cosmopolitan resort of regionalism trend and tradition. Towns are copying solutions that have gained the favor of the residents and opinion makers in other regions. An example of a twin copy we noticed from the market town of Chelm and Miedzyrzec Podlaski (Fig. 4, 5). The success of the implementation is undoubtedly the use of high quality materials and references to the nature of the historical space, which certainly improves the quality of the space.

2. IDENTITY OF HISTORIC CITIES' LANDSCAPE

People need safe, innovative, readable compositionally, but above all with their own individual character [13, p.64]. Therefore, in the historic cities increasingly draws attention to the notion of identity, both the entire city and its components. 'Leipzig Charter' [5] for the sustainable development of European cities recommends the use of large-scale integrated approach to urban development policy through the creation and provision of high quality public spaces. An important societal role in the cultural sphere, as well as giving nature landscape. It is a basic component of the cultural and natural heritage, strengthening the identity of individuals and communities [21].

The concept of *genius loci* becomes essential when we talk about public spaces. The concept originally meaning spirit or demon with the task of taking care of da-important site, today is a very broad sense. One of the definitions given Gutowski, who believes (...) '*genius loci for unique phenomenon, against which it is impossible to build a solid ontology is realized by the fact recorded in the moment. Genius loci forces us to identify with external contexts. They shape our individual entities identity*' [3, p.35]. Generally it can be considered that the place having the *genius loci* is an area characterized by high individuality, so please note that the concept is not objective and depends largely on the sensitivity of the individual.

By Myczkowski [10, pp.57-59] concept identity of the place can be considered as occurring relationship between culture and tradition of the place and its form. A specific shape of these relationships determines the characteristics of the landscape of the place. So the landscape is an expression of identity of the place. The term '*long-standing identity of the place*' should be understood combination of factors expressing the overall continuity of the landscape tradition, culture and canon in their historical stratification. Familiarity architecture of the city are the features that make between residents and the city refer to compounds of attachment and belonging [12, pp.4, 8]. Currently, colloquial tone of ethnographic 'familiarity' awakens the impression unfortunately xenophobic backwardness residents. The trend of breaking with tradition has its roots in an attempt to escape from the traditional image of '*Eastern bloc*' or '*Polish B*' and the specific mentality that characterizes eastern regions of the population [18, p.52]. However, designing a specific space in the city, there should be realized the character of this place. Tradition is the transmission from generation to generation of cultural content. The destruction of human communities of Eastern Poland led to the decay of their traditions. Entering new communities with the existing tradition ignored it, and even hated or transformed expanding our own traditions of space. Building a '*new tradition*' [12, pp.14-16] is thus a very common phenomenon in the turbulent areas of Eastern Poland, where the first Khmelnytsky Uprising and then the Swedish army led depopulation and destruction against all small towns. Poverty and shifting the costs of reconstruction townspeople also caused a mass relocation of entire families, who did not want to pay high taxes and contributions. This resulted in bringing the owners of a new group of extinct towns Jewish population, which has taken over most of the eighteenth century market building [15, pp.46-49].

In the process of revitalizing the most important role played by the authenticity of places and events that made up the history of the site. Restoration gives rise to the 'brand', the area attractive for the consumer, but devoid of local identity and relationship with the community [9,p.8].

Seems incomprehensible identity of the monument of Pope (currently the symbol of mass culture of Poland) on the main square of the modernist housing estates 'Dyrekcja' in Chelm (Fig. 6), designed in 1926 by renowned Polish architect Adam Kuncewicz and Adam Paprocki. The whole estate was to continue the tradition of old Polish manor houses, fostering a kind of cultural unity of the state and stressed '*Polish identity*' on the Eastern Borderlands. The assumption entered into the register of monuments, is considered to be the second largest investment after Gdynia housing interwar period, referring to the idea of Howard's garden city. Despite not implement a second phase of work, a settlement was to create a schematic image of the eagle. Unusual urban layout of the estate is still readable, but little prominence in shaping the image of the city [7].

City Piaski despite having historically two markets - the revitalization of European funds currently do not have any. Old town square partially built, was converted into a square with a large fountain and public toilets with granite spheres (Fig. 7), and the New Market of the nineteenth century turned into a public park traversed by yellow stripes of concrete cubes (Fig. 8), even that applicable to the province of Lublin revitalization program recognized outstanding cultural value Piaski, expressed in a typical building of local limestone - rocks with details corners of finished brick [14, p.16].

It is worth noting that The Eastern Poland created a specific type of border without clear line of demarcation between local communities, with a specific relationship to power and statehood. This resulted from the variable even political affiliation only in the period of the century to the Russian Empire, the Austro-Hungarian Empire, the Republic of Polish, German Reich, the Soviet Union, communist Poland, Ukraine, Lithuania and Belarus (in the case of the last three countries mentioned, of course, about the loss of Poland's eastern territories) [18, p.54].

3. REGIONALISM OF THE EASTERN POLAND AGAINST EUROPEAN COMMUNITY

Eastern Poland is currently the area of one side of a single nationally, but locally being a mosaic of different cultures, whereby a significant difference between the different regions of Eastern Poland tend to be higher than in other parts of Poland. This is due to the different fate of the population of eastern Poland, which at the supra-local level has not developed a common identity and identification [18, p.51]. Even the Lublin region has a unique, shaped the course of history the specificity of cultural-group, closely related to the history of Polish and Polish culture, while remaining centuries of culture at the crossroads of East and West, combining the traditions of Catholic, Orthodox, Jewish, also much more oriental: Greek, Armenian, Tartar [14, p.41]. The diversity of the cultural heritage of Lublin provides qualify for the program '*Intercultural Cities*', organized by the Council of Europe and the European Commission, being the only representative of Poland [14, p.14].

The accession of Poland to the European Community has highlighted the problem of regional disparities, and political transformation touched especially economically weak areas of the Eastern Poland. Hence the policy of the European Union has created a special instrument to support development processes, ie. Operational Programme Development of Eastern Poland in the years 2007-2013, including the Warmia - Mazury, Podlasie, Lublin, Świętokrzyskie and Podkarpackie. The intention of the program was a trend towards stagnation, determining the marginalization and peripheral regions of the Eastern Poland and stimulate their growth. For this program revitalized public spaces, most Polish cities in eastern region (Fig. 11).

The decentralization of authority and responsibility for public space since 1989, has resulted in the transfer of responsibility for shaping the space for private investors or local authorities. Democratization and free market economy captured the spaces in a free and unstructured [12, p.12]. The immaturity of the new situation was a manifestation of many irreversible damage. Small towns not having too much of the budget and powerful investors often immune to rapid expansion 90s. Only EU funds after accession to the European Union made it possible to begin planning and development investment on a large scale. With great sensitivity and respect for local identity revitalized the old town of Kazimierz Dolny (Fig. 9) or Zamosc. Unfortunately, due to the modernization of the two markets no longer exist in Piaski. Similar to Piaski example of town quite elusive historical and modern canons of aesthetics has become Rejowiec Fabryczny, with a new square, acting as a market (Fig. 10th) and 'Stara Kopalnia' which is the center of cultural and sports village. A relatively young city (the title of city in 1960), which at the turn of the century working-class housing estate for employees of the Vistula Railway Iron and powerful cement factory, its identity being built in the sixteenth century as a farm Mikolaj Rej - the father of Polish literature and culture [8, pp.11-22].

4. MULTI-ETHNICITY, MULTI-RELIGIOUSNESS AND MULTICULTURALISM OF THE EASTERN POLAND – HIDDEN VALUE OR LOST?

Eastern borderlands now cover 20% of Poland, which before Second World War were inhabited by Poles, Jews, Lithuanians, Belarusians, Ukrainians, Tatars and Ruthenians. Currently, ethnic and religious minorities here are a few, but before World War II constituted a very important element of Polish cultural landscape. Ethnic structure changed most intensively influenced by events after 1939: Nazi extermination, displacement and displacement of populations as a result of the Yalta and Potsdam, and then communist government policy and the Soviets focused on unification of ethnic and cultural. Within a few decades the rich tradition of the eastern borderland became one of the poorest in the country [18, pp.55-60].

At the turmoil state imposed religious history of relations that Poland plays a special role. Religion built because social ties Poles supporting the processes of national creative, and then there was a symbol of the struggle for communism. Catholicism is still regarded as a pillar of national identity and the eastern borderland became the overseas contact Ro-

man Catholic religion and Greek Catholic, Orthodox religion which was associated with the tool of Russification and the profession of the invaders. An end to the activities of the Greek Catholic rite in Poland was laid in 1947 ('Action Vistula') and allowed reactivation until after 1989 [18, pp.57-58]. Received estates Orthodox now back to the rightful owners are still hotbed of conflict in many Polish cities.

One of the characteristics of Eastern Poland were also Jewish population centers, which has become an integral component of the cultural environment of regions Podlasie, Lublin and Subcarpathian. The Jews were usually between 20-60% of urban population, though in some places, such as Włodawa, Lesko and Dukla, more than 70%. The coexistence of Poles and Jews in these very extensive areas characterized on the one hand, attempts to determine the dominant landscape of the community: the Polish Catholics, on the other hand, the desire to create a Jewish community in this landscape space of their own identity. The result of these processes could include the phenomenon of coexistence in one and the same physical space of two completely different *'geography and symbols'*: Jewish and Polish [4, p.90]. Catholicism which is our national religion has evolved even mandatory symbol marking the mass public squares, monuments and squares of the Pope, despite the explicit request of Pope John Paul II, not to put him pedestals.

The need for symbolic dominance of Catholics meant that the landscape becomes a battleground: a place where a group fighting for the best representation of their own identity, trying to, as far as available resources, to shape the landscape and equip it with such importance to best corresponded with a vision identity possessed at the time by the group [4, p.91]. Parent cubic church in Piaski, among the low-built town on the site of the former Jewish district gives clear testimony of the dominance of Catholicism to Judaism, once a city of 80% belonging to the Jewish culture. Today, we learn nothing about the identity of Judaic Piaski - the space has been renovated, but certainly not revitalized. Culturally still dead, despite the colorful history of this small market town [17, p.985]. In Chelm, a symbol of Jewish culture for the Jews, also hard to find information about the Jewish roots of the city landscape [4, p.90].

Jewish districts, then the Jewish ghetto characteristic of most towns in the eastern spatially disappeared along with the extermination of the Jews during Second World War (so-called 'blood harvest' - share of total annihilation of the Jews by the Nazis in 1943). The destruction of Jewish communities has led to the decay of their traditions, and resettled in their place new community tradition ignored and even hated her. In Miedzyrzec Podlaski built on a reclaimed the market in 2006, a monument to the murdered Jews of Miedzyrzec was guarded by the police until the official unveiling, as local authorities feared desecration or destruction of statues. Along with the extermination of the population of the occupiers destroy all objects of material culture Jews, synagogues and houses were burned and demolished, tombstones were used for construction purposes. In Kazimierz Dolny synagogue turned into a cinema, which only in 2003 was given to the Jewish community. In many cities leveled entire neighborhoods, including in Miedzyrzec Podlaski, and districts Podzamcze and Wieniawa in Lublin. Attempts to open the Jewish tradition still seems to be very difficult, and meet a lot of resistance of local communities, who are afraid of losing assets primarily for renewed Jewish communities.

After the Second World War minority brutally pacified, punishing for the public to identify with the culture of the fathers, and in the 70s of the twentieth century, the Central Committee officially announced that in Poland there is only one Polish nation. It was not until after 1989 revived the traditions of national minorities, and in 2005 introduced the Law on National and Ethnic Minorities and Regional Language [20], to sustain the sense of ethnic minorities [11, p.37]. With the new rules may be placed in multicultural cities (where min. 20% of the population are other nationalities than Polish) dual naming of streets and squares [18, pp. 51-76].

Currently, regional identity is treated differently, giving residents the opportunity to be both Jewish-Polish, Ukrainian-Polish [18, p.83]. The idea of an open society seems to be

very difficult to implement, because in most of Eastern Poland regional tradition already treated as a relic, backwardness, culture lower - doomed to extinction, which can be in the open-air museums show as a tourist attraction, but is not regarded as a contemporary culture [11, pp.37, 63]. Common is the lack of identification with any ethnic group resulting in the marginalization of culture and local identity of Eastern Poland [11, p.84].

5. SUMMARY. SEARCH MODERN SOLUTIONS – BUILDING A NEW FAMILIARITY

The political changes in Poland after 1989 embraced the views of State on national minorities, whose wealth of former times ceased to be considered as an ethnographic curiosity. Ensuring national minorities their rights in a spirit of tolerance and intercultural dialogue has become one of the tasks of the new State - a member of the European Union [16, p.72].

Recognizing the problems of identity of urban space examples conducted at sites that have been chosen for clarity historical features and broadcast today, reveal the presence or loss of the spirit of the place as guardian of the right proportions between what is material and what provides read deeper content, associations, compliance with respected values.

It was noted that local communities in their development of cultural forms are now looking for a secure, unified. This feature is accompanied by the revitalization of city centers, where local identity disappears. This phenomenon leads to the standardization provided for-public spaces that originality is lost searching for uniqueness. Although the repeatability of urban planning gives signs of spatial order, in mass culture becomes mock lose value, which is the strongest local flavor. So, paradoxically, to most of the revitalization activities has led to the blurring of regional identity through the modernization and unification of solutions.

It was noted that local communities in their development of cultural forms are now looking for a secure, unified. This feature is accompanied by the revitalization of city centers, where local identity disappears. This phenomenon leads to the standardization provided for-public spaces that originality is lost searching for uniqueness. Although the repeatability of urban planning gives signs of spatial order, in mass culture becomes mock lose value which is the strongest local flavor. So, paradoxically, to most of the revitalization activities has led to the blurring of regional identity through the modernization and unification of solutions.

The lack of originality of ideas generated solutions contradict the work of students (Fig. 12, 13.) That do not have a chance to raise the perceptions of local authorities [6], as governments prefer to invest money in uncertain EU best practices. How many times have you heard that if chosen universal solution has worked in the past 5 cities, check it out again. Original solutions, high quality materials, multiply the cost of the investment. Often the problem is not lack of resources, but the modest needs of residents. Communities of small towns do not expect the effect of surprise, expect simple sidewalks, operating lighthouse, a few clean benches and swings for children. After years of neglect such an effect, and so does a spectacular impression on them. I do not yet understand that they can expect more, maturing in aesthetic tastes accept everything new and clean.

This raises the question of how future public open spaces in urban squares and plazas will create a sense of local identity, and how much self-image, as a new brand?

BIBLIOGRAPHY

- [1] Aleksander C., *Język wzorców*, GWP Sp. z o.o., Gdańsk 2008
- [2] de Sola-Morales M., *The Impossible Project of Public Spaces*, 2010, <http://www.publicspace.org/en/text-library/eng/c006-l-impossible-projet-e-de-l-espai-public> (dostęp 12.08.2014)

- [3] Gutowski B., Genius loci wobec tożsamości miast współczesnych, w: *Genius loci. Tożsamość miejsca w kontekście historycznym i współczesnym*, materiały konferencji zorganizowanej przez Muzeum Pałac w Wilanowie i UKSW, Warszawa 2009, s. 35-40
- [4] Kaprański S., (Nie)obecność Żydów w krajobrazach pamięci południowo-wschodniej Polski, w: *Sensus Istoriae*, Vol. IX, 2012/4, s. 89-118
- [5] Karta Lipska, http://www.mir.gov.pl/aktualnosci/polityka_rozwoju/Documents/Karta%20Lipska_PL_tlumaczenie_Komitetu_Regionow.pdf (dostęp 20.08.2014)
- [6] Kielak R., Projekt rewitalizacji fragmentu ulicy Krakowskie Przedmieście w Lublinie w oparciu o prace Jana Gehla, praca magisterska wykonana pod kierunkiem K. Pałubskiej w Zakładzie Architektury Krajobrazu na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie, Lublin 2013
- [7] Koziejowski W., *Chełm – „Dyrekcja”. Studium historyczno-urbanistyczne*, Tom I, Opracowanie naukowe - maszynopis, 1926
- [8] Lipiński S., *Rejowiec Fabryczny historia i współczesność*, wyd. TAWA, Chełm 2010
- [9] Mikielawicz R., Odzyskiwanie miejskiej przestrzeni zamieszkania, w: *Środowisko Mieszkańcowskie*, Politechnika Krakowska, Kraków 2013, s. 6-10
- [10] Myczkowski Z., Kreacja konserwatorska w krajobrazie kulturowym, w: *Czasopismo Techniczne*, Politechnika Krakowska, Kraków 2007, s. 57-59
- [11] Nikitorowicz J. *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzynarodowa*, wyd. Trans Humana, Białystok 1995
- [12] Pawłowska K., *Idea swojskości miasta*, Politechnika Krakowska, Kraków 2001
- [13] Pluta K., *Przestrzenie publiczne miast europejskich. Projektowanie urbanistyczne*, Politechnika Warszawska, Warszawa 2012
- [14] Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, Lublin 2006
- [15] Przesmycka E., *Lubelszczyzna. Wielokulturowość osadnictwa, budownictwa i architektury*, Wyd. Politechniki Lubelskiej, Lublin 2008
- [16] Raport dla Sekretarza Generalnego rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji Ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych, Warszawa 2002
- [17] Spector S. i Wigoder G. (red.), *The Encyclopedia of Jewish Life Before and During the Holocaust*, t. II, New York 2001, <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/piaski/5,historia/?action=view> (dostęp 3.09.2014)
- [18] Szwed R., Kultura i tożsamość wschodniego pogranicza Polski, w: *Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa*, z.36/2010, s. 51-76
- [19] Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. 2003, Nr 80, poz. 717
- [20] Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz. U. 2005, nr 17, poz. 141
- [21] Zmiana Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego. Uwarunkowania zewnętrzne – Synteza, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, Lublin 2009, http://www.bpp.lublin.pl/oprac1/plan/Zmiana%20PZPWL_uwarunkowania_zew_synteza.pdf (dostęp 20.08.2014)

O AUTORZE

Architekt krajobrazu, doktor nauk technicznych w zakresie architektury i urbanistyki, adiunkt na Wydziale Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie. Autorka kilkudziesięciu artykułów naukowych i popularnonaukowych. Od 10 lat prowadzi badania na temat krajobrazu kulturowego.

AUTHOR'S NOTE

Landscape Architect, Ph.D. from Architecture and Urban Planning at Warsaw University of Technology, lecturer at the Faculty of Horticulture and Landscape Architecture at the University of Life Sciences in Lublin. The author of numerous scientific and popular science articles. Over the last 10 years leads research on cultural landscape.

Kontakt | Contact: katarzyna.palubska@gmail.com